

Homer en català

Anna CORTADELLES i ADZERIAS
Universitat de Barcelona

"Arrencada de la seva forma única, exacta, acabada, absoluta, la magna entitat poètica ha estat feta relativa a un altre temperament, a un altre fi, a un altre lloc, a una altra època, a una altra llengua, a un altre concepte de la mateixa poesia; és a dir, situada de nou, per a bé i per a mal, en tot allò que és fluent i canviant per condició humana. És en l'home el misteri, no en l'obra l'art: ella dura, exercint el seu simple imperi, exigint sempre uns nous ulls que contemplin i que hi vegin més d'actual. Traduir, així mirat, ¿fóra res més que llegir assajant un forma a la personal interpretació? I el qui bonament llegeix, si llegeix bé, ¿què fa sinó traduir per a ell —més provisionalment encara?"

Carles Riba, pròleg a la seva segona traducció de l'*Odissea*.

La gènesi vuitcentista

Malgrat que, en el context dels Països Catalans, la figura d'Homer ja apareix mencionada per erudits del s. XVI, no és fins el deixondiment cultural de la Renaixença que comencen a sorgir les primeres traduccions catalanes de l'obra homèrica. D'entre aquestes versions vuitcentistes, predominen les traduccions de la *Iliada* per sobre les de l'*Odissea*, tant en prosa com vers. Així, a la dècada de 1870, se'n van difondre dues traduccions parcials en prosa: la de Magí Verdaguer i Callís (cants X i XI) i la de Joan Montserrat i Archs, només de l'escut d'Aquil·les (cant XVIII), un extracte que formava part d'una versió, avui perduda, de l'obra completa.

L'any 1879 va aparèixer una traducció sencera i en prosa altre cop de la *Iliada*, elaborada per Conrad Roure de manera indirecta, a partir de la traducció francesa de Pierre Giguet. Deu anys més tard, el mallorquí Miquel Victorià Amer versificà també alguns passatges de la mateixa epopeia corresponents als cants VI i XXIV. D'altra banda, tenim notícia d'una traducció de la *Iliada*, íntegra i en vers (quintets), elaborada per Artur Masriera a la primeria de segle XX. Malauradament, només se n'ha conservat el passatge de la mort de Pàtrocle.

L'esclat noucentista

Les primeres dècades del s. XX, moment de promoció cultural i reivindicació de les arrels grecolatines, són especialment significatives per als estudis clàssics a Catalunya. És aleshores que, en el context del Noucentisme, comença a gestar-se tota una escola de traductors dels clàssics. Aquesta fornada devia germinar en part per la publicació, l'any 1913, de les versions poètiques dels *Himnes homèrics* que elaborà Joan Maragall amb la col·laboració de Pere Bosch Gimpera. Les traduccions maragallianes van deixar un pòsit profund en Carles Riba, que les va prendre com a punt de partida per a l'elaboració de les seves dues versions de l'*Odissea* en hexàmetres catalans. La primera, de 1919 (Ed. Catalana), quedà tanmateix eclipsada, trenta anys després, per la segona (1948, Ed. Alpha).

En els *Himnes homèrics*, Maragall forjà el que Riba acabà consagrant a l'*Odissea*: una forma de català literari específica per a la traducció de l'èpica clàssica. Aquest estil, encunyat en un moment de normalització del català com a llengua literària moderna, s'allunyava, tant en la tria del lèxic com en la mètrica, dels escassos precedents que oferia la nostra tradició. El tipus de vers que van utilitzar Maragall i Riba era directament una adaptació accentual en català dels hexàmetres quantitius antics. Val a dir que els intents de transportar la mètrica clàssica a la nostra llengua, sigui en traducció o produccions pròpies, no els inicia Maragall, sinó que se'n troben diversos antecedents alguns anys abans, per exemple en Costa i Llobera (1906) o, en el cas de l'hexàmetre, les provatures incipients de Jeroni Zanné (1909). En qualsevol cas, els versos odisseics de Riba van un pas més enllà, i, en general, s'acostuma a acceptar que constitueixen una fita molt meritòria en la història no només de les traduccions homèriques, sinó també de la literatura de casa nostra.

Amb l'establiment d'aquest model lingüístic de vocació clàssica, Maragall i, especialment, Riba incentivaren, d'aleshores ençà, l'aflorament de traduccions que transportaven a hexàmetres catalans les grans epopeies grecolatines, des de l'èpica homèrica fins l'*Eneida* de Virgili o les *Metamorfosis* d'Ovidi. Cal celebrar aquest entusiasme tan fèrtil, per molt que no tots els epígons de Riba acabessin sortint igual d'airesos que el seu mestre d'una tasca tan complexa i arriscada.

Els homers que ara ens canten

Així doncs, mentre que a molts d'altres països predominen de llarg les traduccions prosificades, a casa nostra la balança tendeix a decantar-se cap a l'altra banda, en gran

mesura per influència de les versificacions ribianes. Cenyint-nos a les traduccions en hexàmetres, des de principis de segle XX fins ara tenim tres *Odissees*: a part de les dues de Riba, comptem també amb la versió, molt més recent, de Joan F. Mira (Ed. Proa, 2011). La *Iliada*, per ara, suma quatre traduccions en hexàmetres: una de parcial (primers quinze cants) elaborada entre 1921 i 1946 per Josep Maria Llovera i publicada pòstumament el 1975, dues versions de Manuel Balasch (la primera de 1971, Ed. Selecta; la segona de 1997, Ed. Proa) i, finalment, la de Miquel Peix (1978, Ed. Alpha).

A part de les traduccions versificades, des de l'inici del segle passat fins ara la *Iliada* s'ha traslladat a prosa catalana en la traducció inèdita i indirecta d'Antoni Bulbena i Tosell (1923), la versió del cant primer feta per Lluís Segalà (1930), la traducció completa de Joan Alberich (1996, Ed. La Magrana) i la de Montserrat Ros (2005-2009, Fundació Bernat Metge), publicada per ara parcialment (fins al cant dotzè). Avui disposem, doncs, només d'una *Iliada* íntegra en prosa. Pel que fa a l'*Odissea*, l'única versió catalana en prosa és, també, de Joan Alberich (1998, Ed. La Magrana). Amb tot, a aquestes edicions cal sumar-ne algunes de noves que, en un futur molt proper, ens permetran gaudir altre cop d'Homer en la nostra llengua.

BIBLIOGRAFIA

- ALSINA, Victòria & Pòrtulas, Jaume (2008): «A propòsit de la versió dels 'Himnes homèrics' de Joan Maragall», conferència llegida al II Simposi sobre traducció i recepció en la literatura catalana contemporània (UPF, 3 de juliol del 2008).
- RIBA, Carles (2005): *Homer. L'Odissea*. Novament traslladada en versos catalans per Carles Riba. Barcelona, La Magrana.
- PÒRTULAS, Jaume (2016): «Els estudis homèrics a Barcelona entre els segles XIX i XX», *Afers: fulls de recerca i pensament*, vol. 31, n. 85 (2016): 697-713.
- (2017): «Homeristes a l'Acadèmia», a VILA-SANJUÁN (ed.), *El Palau de l'Humanisme. Cent anys de Bones Lletres al Palau Requesens de Barcelona*. Barcelona, Edicions Comanegra.
- (2018): «A propòsit d'algunes velles traduccions de la *Iliada*», suport escrit de la comunicació en la *Jornada sobre traduccions catalanes dels clàssics (1800-1950)*, de l'Aula Carles Riba (IEC-UB, 1 de desembre de 2017).
- SÁNCHEZ JIMÉNEZ, Francisco (2008): «Luis Segalá y Estalella: cien años de *Iliada* castellana», *Baetica. Estudios de Arte, Geografía e Historia*, 30, 2008: 189-202.